

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АВТОМОБІЛЬНО-
ДОРОЖНІЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**КРУПСЬКА Л.П., доцент, к.е.н.
БЕРЕЖНИЙ В.М., професор, к.е.н.
ЧАВИКІНА Ю.Б., асистент**

ЕКОНОМІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

**ХАРКІВ
2007**

КОНЦЕПЦІЯ 2

ПРОБЛЕМА ВИБОРУ

ТА

АЛЬТЕРНАТИВНА ВАРТІСТЬ

Всі дійові особи економіки постійно роблять вибір; при цьому вони завжди щось здобувають і щось втрачають.

*Як дійові особи економіки, студенти зрозуміють, що люди постійно знаходяться перед проблемою вибору. Кожен вибір щось коштує, бо ми втрачаємо можливість іншого способу використання обмежених ресурсів. Ці знання дозволять студентам приймати ефективні рішення як **раціональним споживачам, продуктивним виробникам, компетентним інвесторам та відповідальним громадянам.***

Основні поняття: Обмеженість ресурсів та безмежність потреб. Необхідність вибору. Багатоваріантність вибору (альтернативи). Критерії вибору. Альтернативна вартість. Вигоди та втрати при виборі. Крива виробничих можливостей.

Ключові питання:

1. Необхідність вибору як наслідок проблеми обмеженості.
2. Процес прийняття рішення. Ціна вибору.
3. Крива виробничих можливостей.

1. ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЛОК

1.1. Необхідність вибору як наслідок проблеми обмеженості

Проблема вибору – одна з найважливіших та найскладніших проблем для будь-якої людини чи суспільства. **Проблема вибору** полягає в тому, що внаслідок обмеженості ресурсів порівняно з масштабами людських потреб завжди доводиться вибирати, на що саме витратити ці ресурси. Адже неможливо використати одні і ті ж самі ресурси двічі і одночасно.

Але, по-перше, потреби людини можна задовольнити в різний спосіб (потребу в житлі - наприклад, за допомогою квартири в багатоповерховому будинку або за допомогою окремої садиби; потребу в угамуванні спраги – за допомогою соку, води, пива, фруктових напоїв тощо), а, по-друге, практично кожен ресурс можна використати по-різному (наприклад, з нафти можна виробити бензин, ліки, синтетичні матеріали тощо). Тож проблема вибору має свою особливу складність, означає відмову від певних благ заради інших.

Якщо суспільство вирішить, що з видобутої нафти треба виробляти бензин, то зникає можливість використовувати її для виготовлення синтетичних матеріалів тощо. Будь-який вибір передбачає як наслідок якісь відкинуті рішення. Застосувавши частину обмежених ресурсів для досягнення певної мети (у нашому прикладі – виробництво бензину), ми позбавимося можливості використати ті самі ресурси з іншою метою.

Проблема вибору існує завжди. Вибір – можливість отримати щось, але водночас це - необхідність відмовитись від іншого. Ця проблема далеко не завжди вирішується однозначно. Тільки в деяких випадках вибір означає “все або нічого”. В більшості випадків це – “чогось більше, а чогось менше”, тобто здійснюється компромісний

вибір. Оцінка ситуації та прийняття рішення завжди є суб'єктивними, хоч необхідність вибору обумовлена об'єктивними обставинами. Діючи раціонально, шукаючи вигоду від прийнятого рішення, люди не вільні від впливу таких факторів, як інтереси, смаки, індивідуальні особливості, суспільна думка, політичні погляди, рівень життя, культурний та освітній рівень тощо. У багатьох випадках вибір має негайні наслідки з позицій фактору часу, а в інших – наслідки можуть бути віддаленими у часі.

Якби ресурси були безмежними, як і потреби, необхідність вибору не стояла б перед людиною, фірмою, країною або людством. Тоді, напевно, не існувало б і економіки як науки, адже *економіка - це наука про вибір в умовах обмеженості ресурсів. Обмеженість ресурсів, вибір і альтернативна вартість вважаються фундаментальною тріадою науки економіки.*

1.2. Процес прийняття рішення. Ціна вибору

В реальному житті люди постійно здійснюють вибір. При цьому вони надають перевагу лише одному з можливих варіантів (альтернатив) і фактично втрачають можливість отримати щось інше. Наприклад, якщо при вирішенні проблеми – після закінчення середньої школи піти вчитися в університет чи працювати - молода людина обирає навчання в університеті, то тим самим вона втрачає можливість працювати та отримувати дохід від цього найближчі 5 років. Якщо школа при вирішенні проблеми – на що витратити кошти: на придбання нових комп'ютерів чи на ремонт шкільних меблів, - обирає комп'ютери, то тим самим вона втрачає можливість відремонтувати меблі. Оскільки економічні блага не можна отримати, не втративши чогось, не заплативши за них втраченою можливістю отримати щось інше, вибір завжди має *ціну* або *альтернативну*

вартість (вартість втраченої можливості). Це одна з найважливіших економічних категорій. Коли ми щось купуємо, то, як правило, сплачуємо гроші. Та сплачена нами сума – це ще не ціна нашого вибору. Реально ми відмовляємось від купівлі іншої бажаної речі, яку б придбали за цю ж суму і якою знехтували заради обраної нами.

Альтернативна вартість – це те інше, від чого необхідно відмовитись, щоб отримати те, на користь чого ми здійснили свій вибір. Вона пов'язана з відмовою від альтернативного використання ресурсів.

Альтернативна вартість або ціна вибору у наведеному на початку параграфа прикладі про молоду людину, яка вирішила навчатися в університеті, може бути розрахована як сума втраченого доходу за 5 років (який можна було б отримати, якщо піти працювати) плюс вартість товарів та послуг, що відповідає грошовій вартості освіти.

Економісти часто використовують вираз: "There is no such thing as a free lunch" (в перекладі з англійської – "Не може існувати така річ, як безкоштовний обід"). Йдеться про те, що нічого не можна отримати просто так, за все треба платити – кожний вибір має свою ціну.

Якщо, скажемо сільська громада здійснює вибір: що збудувати на вільній ділянці землі поблизу автостради - автостоянку, автозаправну станцію, літнє кафе або магазин, - і вибір зроблено на користь автостоянки, то ціною такого вибору, тобто альтернативною вартістю відведення цієї землі під автостоянку буде втрачена можливість мати об'єкт, другий за значенням після обраного (або автозаправну станцію, або кафе, або магазин), але не три об'єкти водночас.

Таким чином, термін "*ціна вибору*" (або *альтернативна вартість*) стосується найбажанішої серед не обраних нами альтернатив. Що саме серед альтернативних можливостей було найбажанішим, другим за значенням після обраного нами варіанту,

визначається додатковими дослідженнями. Альтернативна вартість — це вартість (цінність) найбільш *пріоритетного* серед благ, якими ми знехтували заради здійснення власного вибору. Визначення альтернативної вартості носить суб'єктивний характер, оскільки кожний виробник, споживач, кожна країна тощо здійснює вибір за своїми критеріями.

Сам *процес прийняття рішення є п'ятиступеневим*:

1. Визначення проблеми.
2. Перелік всіх існуючих альтернатив (варіантів) для розв'язання цієї проблеми.
3. Визначення критеріїв (що для нас важливо).
4. Оцінка кожної альтернативи за усіма критеріями.
5. Прийняття остаточного рішення.

Процес прийняття рішення часто здійснюється за допомогою *гратки прийняття рішень*. Розгляд механізму процесу прийняття рішень подано у відповідному параграфі Методичного блоку.

1.3. Крива виробничих можливостей

Обмеженість економічних ресурсів та багатоваріантність їх застосовування призвели до формулювання поняття "межа виробничих можливостей" або "крива виробничих можливостей".

Крива виробничих можливостей (КВМ) — це геометричне місце точок поєднання альтернативних кількісних значень двох благ, які могли б бути вироблені за умов повного використання всіх наявних ресурсів.

Аналіз кривої виробничих можливостей базується на таких припущеннях:

- суспільство **використовує всі наявні ресурси**, тобто виробництво функціонує за умов цілковитого застосування ресурсів і досягає якнайбільшого з усіх можливих обсягів виробництва;
- економіка розглядається за станом на **певний** момент часу і тим самим передбачається постійна кількість ресурсів і незмінна технологія;
- в країні виробляється лише **два різновиди товарів** — наприклад, споживчі та інвестиційні.

КВМ свідчить, що економіка завжди альтернативна, тобто суспільство має вибирати між виробництвом різних товарів шляхом перерозподілу ресурсів. Із точок, розташованих на цій кривій, що показують різні можливі поєднання випуску альтернативних товарів, воно має вибрати найбажанішу для нього у даний час.

При розгляді кривої виробничих можливостей економісти часто використовують такий приклад: нехай існує умовна країна, яка виробляє тільки два види товарів – гармати та вершкове масло. При цьому наявні ресурси використовуються повністю. Можливими варіантами розподілу обмежених ресурсів країни для виробництва цих двох товарів можуть бути такі: всі ресурси витратити на виробництво гармат і не виробляти масло взагалі, або всі ресурси витратити на виробництво масла і не виробляти гармати. Та насправді існуватиме такий варіант, за яким частина ресурсів буде витрачена на виробництво масла, а частина – на виробництво гармат. Нехай шкала виробничих можливостей створення гармат та масла в цій країні має такий вигляд.

**Таблиця 1.1 – Шкала виробничих можливостей
створення гармат та масла (приклад)**

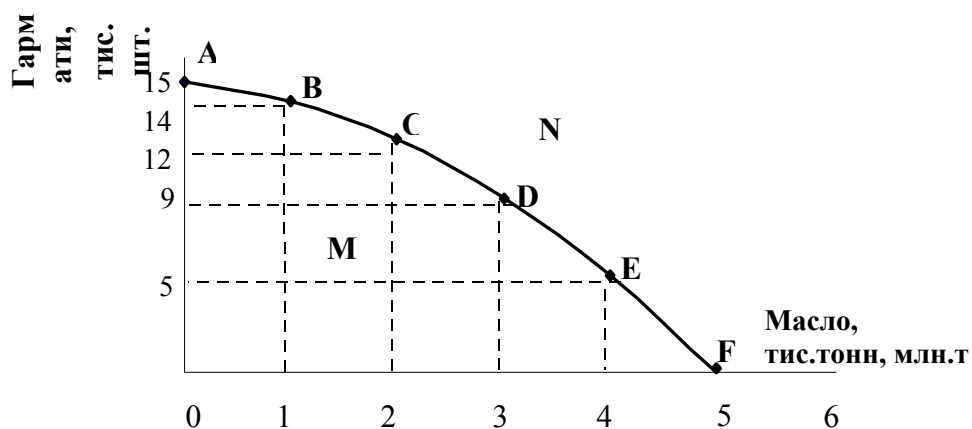
Варіанти	Гармати, тис. шт.	Масло, тис. тонн
А	15	0
В	14	1
С	12	2
D	9	3
Е	5	4
F	0	5

За шкалою виробничих можливостей можна побудувати графік і розмістити дані про виробництво гармат на вертикальній осі координат, а виробництво вершкового масла – на горизонтальній (див. Рис. 1.1). Кожна точка на кривій виробничих можливостей (наприклад, точки А, В, С, D, Е, F) показує нам певний максимальний обсяг виробництва двох продуктів – в нашому прикладі гармат та масла – за умов повної зайнятості та повного обсягу виробництва. Так, точка А показує, що країна може виробити 15 тис. шт. гармат, але при цьому всі ресурси будуть задіяні і виробництво масла стане неможливим. Відповідно, точка В показує, що за умов виробництва 14 тисяч гармат ресурси, які залишилися, дозволять виробити ще 1 тонну вершкового масла. Кожна точка на КВМ – це певний максимальний обсяг виробництва двох продуктів за умов повної зайнятості і повного обсягу виробництва. Суспільство примушене визначати, яку комбінацію виробництва цих продуктів воно бажає. Обмеженість ресурсів не дозволяє досягти будь-якої комбінації виробництва двох товарів поза КВМ, наприклад, у точці N. Виробництво в точці N привабливе, але неможливе на цій ресурсно-технологічній базі. Можливо, в майбутньому, коли нові технології дозволять із тих самих ресурсів виробляти більше продукції і

відбудеться зсув кривої виробничих можливостей праворуч вгору, тоді точка N опиниться на новій кривій виробничих можливостей і це означатиме цілком реальний варіант виробництва для країни. Зсув кривої КВМ праворуч вгору може відбутися і за рахунок використання нових ресурсів, наприклад, придбаних країною за кордоном.

Будь-яка комбінація виробництва у внутрішній частині КВМ (точка M) можлива, але свідчить про неефективне використання ресурсів – неповне навантаження виробничих потужностей, безробіття тощо.

Будь-яка комбінація виробництва двох товарів на КВМ – варіанти вибору суспільства; здійснюючи вибір, економіка повної зайнятості повинна втратити частину одного виду продукту, щоб отримати більше іншого продукту.

Рисунок 1.1 - Крива виробничих можливостей для країни, що виробляє гармати і масло

КВМ має опуклу конфігурацію. Ця опуклість пояснюється тим, що якісь ресурси можуть використовуватися продуктивніше під час виробництва одного товару (в нашому прикладі - гармат), інші — під час виробництва іншого товару (в нашому прикладі – вершкового

масла). Під час руху вздовж кривої виробничих можливостей праворуч вниз, змінюючи тим самим структуру виробництва на користь збільшення вершкового масла, доводиться дедалі більше залучати порівняно малоефективні для його виробництва ресурси. Тому кожна додаткова одиниця випуску вершкового масла вимагатиме подальшого скорочення виробництва гармат. Із наближенням до однієї осі координат нахил кривої (щодо даної осі) зростатиме, тобто збільшуватиметься альтернативна вартість. У цьому й виявляється дія закону збільшення альтернативної вартості. ***Закон збільшення альтернативної вартості показує, що під час заміни виробництва одного блага (А) виробництвом іншого блага (В) за умов повного використання наявних ресурсів альтернативні вартості виробництва кожної додаткової одиниці блага А зростатимуть.*** Так, в нашому прикладі, альтернативна вартість збільшення виробництва вершкового масла з 1 тонни до 2 тонн дорівнює відмові від виробництва 2 тисяч гармат (перехід з точки В до точки С; $14 - 12 = 2$). Збільшення виробництва вершкового масла з 2 тонн до 3 тонн означає відмову від виробництва вже аж 3 тисячі гармат (перехід з точки С до точки D; $12 - 9 = 3$).

Таким чином, крива виробничих можливостей характеризує наступні економічні положення:

- Неможлива жодна комбінація виробництва товарів, яка описується точками, розташованими із зовнішнього боку КВМ.
- Вибір із різних комбінацій виробництва товарів можливий тільки з тих варіантів, які описуються точками, що розміщені на кривій або всередині неї.
- Спадний нахил кривої ілюструє поняття альтернативної вартості.
- Опуклість кривої демонструє збільшення альтернативної вартості.

Висновки:

- Обмеженість ресурсів примушує робити вибір способу використання цих ресурсів для задоволення потреб. Економіка – це наука про вибір в умовах обмеженості ресурсів.
- Обмеженість ресурсів вимагає прийняття рішення щодо вибору способу їх використання як на індивідуальному рівні, так і на рівні державної політики.
- Альтернативна вартість (вартість втраченої можливості) – це є вартість найкращої (після обраної) альтернативи, від якої треба відмовитися через здійснений вибір іншої альтернативи. Оцінка вибору та альтернативної вартості є суб'єктивною.
- Усі економічні рішення повинні враховувати альтернативну вартість.
- Крива виробничих можливостей (КВМ) – сукупність різних варіантів комбінацій виробництва двох товарів при повному використанні наявних ресурсів. Економіка повної зайнятості і повного обсягу виробництва вимушена жертвувати випуском одних видів товарів та послуг, щоб досягти збільшення виробництва інших.

2. МЕТОДИЧНИЙ БЛОК

2.1. Необхідність вибору, як наслідок проблеми обмеженості

При розгляді цього питання зробіть наголос на тому факті, який учні не завжди розуміють, а саме - що вибір існує завжди. Навіть коли людина говорить, що в неї не було вибору і вона вимушена була вчинити саме так, то з економічної точки зору це означає, що вибір був, але крім обраного людиною варіанту решта варіантів її просто не влаштовувала в силу певних причин.

Підкресліть, що вибір роблять всі: окремі люди, сім'ї, уряд, фірми, певні угруповання чи спільноти тощо. Попросіть слухачів навести приклади, коли вибір здійснює сім'я, держава, органи місцевого самоврядування, адміністрація школи, учнівська Рада школи, загальні збори учнів класу та їх батьків. Акцентуйте на тому, що в усіх випадках проблема вибору породжена обмеженістю.

2.2. Процес прийняття рішення. Ціна вибору

Зверніть увагу учнів на те, що вибір можна здійснювати по-різному – наприклад, інтуїтивно, за чиєюсь порадою тощо. Але існує модель прийняття рішення, за якою здійснюється систематичний підхід.

Для зрозуміння сутності цієї моделі запропонуйте слухачам виконати завдання, пов'язане зі шкільним життям (Ви можете обрати таку проблему, яка буде більш зрозуміла аудиторії). Наприклад, Рада

школи розглядає три можливих варіанти витрачання зароблених учнями під час літньої практики грошей:

- придбання нового комп'ютерного класу,
- покупка обладнання для щойно створеної в школі відео-студії;
- придбання тренажерів для шкільного спортивного залу.

Для виконання цього завдання розгляньте і нагадайте слухачами основні етапи процесу прийняття рішень та запропонуйте заповнити гратку прийняття рішень.

Продемонструйте слайд, який містить п'ятиступеневу модель прийняття рішень і обговоріть її кожен складову.

1. Визначте проблему, яку необхідно вирішити.

Яке рішення ви намагаєтесь прийняти? У даному випадку це - на що витратити зароблені учнями гроші.

2. Складіть перелік існуючих альтернатив.

Альтернативи – це варіанти, які є в розпорядженні групи людей чи людини, що приймає рішення.

В нашому прикладі – три альтернативи вже визначені: придбання нового комп'ютерного класу, покупка обладнання для щойно створеної в школі відео-студії, придбання тренажерів для шкільного спортивного залу. Але зверніть увагу аудиторії на те, що в реальному житті в більшості випадків нам потрібно самим визначати альтернативи, при цьому їхня кількість може бути набагато більшою.

Запропонуйте слухачам за допомогою Слайду розглянути форму гратки прийняття рішень і розпочинайте її заповнювати по мірі розгляду етапів прийняття рішень. (Приклад гратки з альтернативами та можливими критеріями наведено нижче).

3. Визначте критерії, за якими потрібно оцінити ситуацію.

Критерії – це стандарти, на основі яких приймається рішення. Ці критерії являють собою цілі та задачі, які має надію досягнути той, хто приймає рішення. Вони відіграють важливу роль для людини, яка

приймає рішення. Зверніть увагу слухачів на те, що для прийняття рішення нам потрібно обрати лише 3-5 дійсно важливих критеріїв.

Запропонуйте слухачам самим визначити критерії в нашому прикладі. Ними можуть бути:

- корисність для здоров'я;
- корисність для підвищення освітнього рівня;
- можливість проведення вільного часу;
- можливість використання всіма учнями школи;
- можливість заробляти гроші для школи;
- нагальність даної проблеми для школи.

4. Оцініть альтернативні варіанти рішення проблеми, тобто оцініть, якою мірою відповідає кожна альтернатива обраним нами критеріям.

Запропонуйте слухачам оцінити кожен альтернативу за допомогою +\-, показуючи цим, чи відповідає вона критеріям.

В нашому прикладі гратка прийняття рішення після виконання завдання цього етапу може мати такий вигляд таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 - Гратка прийняття рішення

Критерії Альтернативи	корисність для здоров'я	корисність для підвищення освітнього рівня	можливість проведення вільного часу	можливість використання всіма учнями школи	можливість заробляти гроші для школи	нагальність даної проблеми для школи	підсумок
Придбання нового комп'ютерного класу							

Покупка обладнання для щойно створеної в школі відеостудії							
Придбання тренажерів для шкільного спортивного залу							

5. Прийміть рішення

Після того, як альтернативи оцінені по своїй відповідності критеріям, той, хто приймає рішення, готовий обґрунтовано зробити свій вибір. Він вибере ту альтернативу, котра найбільш повно відповідає більшості критеріїв.

Раціональним рішенням буде та альтернативна, яка набере більшу кількість ”+”(підсумкова графа гратки). Зверніть увагу слухачів на те, що можна використати і більш складний варіант оцінювання (наприклад, якщо критерії не однакові за значенням, то вони можуть мати більшу “вагомість” і оцінюватися двома чи трьома “плюсами”).

Після того, як буде прийняте остаточне рішення (наприклад: придбання нового комп’ютерного класу), підкресліть, що для будь-якої іншої конкретної школи ситуація могла б бути іншою – починаючи із визначення можливих альтернатив, вибору критеріїв, оцінювання альтернатив за цими критеріями та прийняття остаточного рішення.

Будь-яке рішення має свою альтернативну вартість. Це те, від чого ми відмовилися заради рішення, прийнятого нами; це – друга за значенням (після обраної нами) альтернатива.

Часто слухачі роблять помилку і називають ціною вибору абсолютно всі необрані альтернативи. Варто застерегти аудиторію, що, оскільки ми повинні були вибрати тільки один напрямок використання наявних коштів, то ціною вибору може бути неможливість витратити ці кошти на іншу ціль, але не на всі інші цілі водночас. Так, якщо ми вирішили купувати комп'ютери, то неможливість використання цих коштів саме для цього не означає, що ми можемо використати гроші і для купівлі обладнання для щойно створеної в школі відео-студії, і для придбання тренажерів для шкільного спортивного залу водночас. Отже, ціною вибору або альтернативною вартістю виступає тільки одна (а саме – друга за значенням після обраної нами) альтернатива.

Перевірте, чи всі слухачі зрозуміли, чим обумовлена необхідність вибору? (Тим, що існує обмеженість).

Розглянути процес прийняття рішення в сім'ї, та визначити його альтернативну вартість можна за допомогою економічної гри "Купуємо будинок".

Економічна гра: «Купуємо будинок»

NCEE

© Національна Рада з економічної освіти (НРЕО), Нью-Йорк, США. Використано за дозволом НРЕО. Тільки для використання у класі. Передрук або копіювання без письмового дозволу НРЕО заборонено.

Необхідні матеріали:

- картки з характеристиками будинків (для кожної групи) – роздатковий матеріал 1.1;
- картки з інформацією про сім'ї (кожної групі по одній картці) – роздатковий матеріал 1.2.

Необхідний час:

до 30 хвилин.

Методика проведення гри:

1. Задайте студентам запитання: які рішення вони приймали сьогодні до того, як прийти до університету. Наприклад: яку програму подивитися зранку по телебаченню (або не дивитися зовсім), що вдягнути тощо. Спитайте студентів, які рішення приймали їх сім'ї сьогодні вранці: хто буде забирати дітей зі школи або після спортивних заходів, що сім'я буде їсти на вечерю, хто буде займатися хатньою роботою. Поясніть студентам, що кожна людина змушена приймати індивідуальні рішення щодня. Ці індивідуальні рішення допомагають приймати колективні рішення. Колективні рішення на рівні сім'ї приймаються декількома людьми разом.

На цьому занятті розглядається декілька сімей, кожна з яких приймає рішення: який будинок придбати? Це – американські сім'ї, тому учням буде цікаво дізнатися, яким чином здійснюють вибір родини їхніх однолітків в іншій країні.

2. Розділіть аудиторію на декілька груп по чотири студенти в кожній. Прочитайте вголос опис наведеної нижче ситуації, з якою зіткнулась сім'я Уолкерів.

Сім'я Уолкерів складається з чотирьох осіб: мама, тато, Джун (9 років), Девід (14 років). Місіс Уолкер більше подобається жити у місті, ніж у передмісті, а містер Уолкер хотів би мати невелику ділянку, щоб займатися садівництвом. Девід захоплюється спортом і займається ним кожного дня після занять у школі. Йому хотілося б ходити зі школи додому пішки. Якби в будинку був підвал, то це було б ідеальне місце для Джун – займатися гімнастикою. Уолкери хотіли б мати будинок з трьома (або більше) спальнями та гаражем на дві машини. Вони розглядають декілька можливих варіантів придбання будинку. Уолкери не можуть витратити на це більше, ніж сто тисяч доларів. Прийміть рішення, який із запропонованих будинків, сім'я може придбати.

3. Поясніть учням, що є декілька будинків, можливість придбання яких розглядається сім'єю Уолкерів. Роздайте кожній групі по п'ять карток з малюнками будинків та таблицями з їх характеристиками. Поясніть учням, як читати таблиці з характеристиками будинків.

4. Акцентуйте увагу учнів на тому, що найкраще рішення повинно бути прийнятим на основі використання п'ятиступеневої моделі прийняття рішень.

Намалюйте на дошці гратку прийняття рішень, яку Ви будете поступово заповнювати (або скористайтесь слайдом). Запропонуйте учням намалювати гратки прийняття рішень в своїх зошитах.

5. Обговоріть:

– Яка проблема стоїть перед сім'єю Уолкерів? (Сім'я повинна вирішити, який з декількох будинків вибрати для покупки, але витрати не повинні бути більше, ніж 100000 доларів).

- Які є альтернативи? (Починайте заповнювати гратку прийняття рішень - запишіть адреси будинків в графі “Альтернативи”. Нехай студенти зроблять теж саме у своїх гратках прийняття рішень. Зверніть увагу студентів на те, що той будинок, який коштує більше, ніж сім’я може собі дозволити заплатити, не повинен бути записаний як альтернатива. Яким би ідеальним будинок не здавався у всіх відношеннях, ми чітко повинні виконувати правило, що сім’я не може вийти за рамки свого бюджету).
- Які критерії, або важливі фактори, сім’я повинна приймати до уваги при прийнятті рішення? (Прочитайте ще раз опис ситуації з сім’єю Уолкерів для того, щоб визначити критерії і впишіть їх у гратку прийняття рішень. Нехай студенти зроблять теж саме у своїх гратках прийняття рішень. Порівняйте виділені вами критерії з тими, котрі вказані у зразку гратки прийняття рішень, розміщеній у кінці опису даного уроку. Пам’ятайте, що ціна будинку є обмежуючим фактором і не повинна використовуватися як критерій. Критерії – це ті цілі, які люди хочуть досягти; обмеження не є критеріями. Родина Уолкерів не може вибрати будинок за ціною, що перевищує сто тисяч доларів).
- Як співвідноситься кожна альтернатива з кожним з визначених критеріїв? (Подивіться на картки з параметрами будинків і визначте, яким критеріям відповідає кожний з будинків. Поставте “+” в кожному “прямокутнику” , де альтернатива відповідає критерію і “-” там, де альтернатива критерію не відповідає).
- Поясніть студентам, що, коли вони відмовляються від чогось одного, для того, щоб отримати щось інше - це називається вибір. Дивлячись на гратку прийняття рішень, визначте, від чого відмовляється сім’я Уолкерів, якщо вона вибере будинок на вул. Дестер? (вони відмовляються від життя у місті, від того, щоб у них була поряд школа, щоб у будинку було три спальні, земельна ділянка та гараж на дві машини).

- Від чого відмовляється сім'я, якщо вона вибере будинок на вулиці Файлер ?
- Який, на вашу думку, наступний крок у процесі прийняття рішення? (Саме прийняття рішення).
- Яке рішення буде прийнято відповідно до гратки прийняття рішень? (Можливо, що студенти виберуть будинок, який отримав більше всього плюсів. Це логічно; але люди можуть надавати одним критеріям більше значення, ніж іншим. Наприклад, один будинок може бути з трьома спальнями, але без земельної ділянки. Сім'я може надати перевагу цьому будинку у порівнянні з іншими, що мають більше плюсів, оскільки спальні тут більш просторі. Таким же чином учні можуть аргументувати свій вибір. Такий підхід можливий, оскільки рішення приймається зважено).
- Що таке альтернативна вартість? (Поясніть, що альтернативна вартість - це будинок, котрий за своїми характеристиками стоїть на другому місці по значенню для цієї сім'ї, і від якого сім'я відмовляється заради обраного нею).

6. Роздайте кожній групі по одній картці з інформацією про сім'ю – див. Додаток 2.

7. Кожна група повинна вибрати одного учня, який буде вести нотатки. Нехай студенти групи уважно прочитають інформацію на картці і використають набуті навички здійснення процесу прийняття рішення, щоб вибрати кращий варіант будинку для “своєї” сім'ї. Студент, який веде записи в групі, відповідає за заповнення гратки прийняття рішень.

8. Зберіть заповнені гратки прийняття рішень, або попрохайте кожну групу пояснити свою гратку і визначити альтернативну вартість свого рішення (Дивіться приведений нижче зразок гратки прийняття рішень).

Зразок прийняття рішення для родини Уолкерів наведено в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 - Зразок прийняття рішення для родини Уолкерів

Альтернативи (будинки за адресами)	Критерії					
	місто	Земельн а ділянка	Близько до школи	Три спальн і	Гараж на 2 машини	Підвальне приміщення
Басс	+	-	-	+	-	+
Монро	-	+	+	+	-	+
Дестер	-	+	+	+	+	+
Файлер	+	+	-	+	-	+

9. Ще раз повторіть разом зі студентами п'ятиступеневий процес прийняття рішення: сформулюйте проблему, перерахуйте альтернативи, визначте критерії, оцініть альтернативи за критеріями та прийміть рішення.

Ситуаційна вправа “Розподіл книги” – дозволяє студентам набути навички визначення альтернатив та критеріїв в процесі прийняття рішень та усвідомити складність узгодження інтересів в процесі прийняття групових рішень.

Ситуаційне завдання: «Розподіл книги»

Методика проведення:

Розподіліть аудиторію на групи по 5-7 студентів кожна з метою розв'язання проблеми: як розподілити книгу. Дайте завдання кожній групі за 10 -15 хвилин - прийняти рішення з використанням п'ятиступеневої моделі. Кожна група повинна розповісти всім про те, за якими етапами вона приймала своє рішення. Запропонуйте групам визначити також альтернативну вартість прийнятого рішення.

При аналізі вправи звертайте увагу, чи пройшла група всі п'ять етапів прийняття рішення, а саме:

1. В чому полягала проблема?

(Як розподілити книгу між учнями?)

2. Які можливі альтернативи розв'язання проблеми існують?

Можливі альтернативи:

- Змагання (фізичне чи інтелектуальне)
- Аукціон
- Черга
- Примус (диктатор/вчитель/менеджер)
- За характеристиками (найстаршому, наймолодшому, в кого найбільше братів та сестер)
- Випадковість - платна чи безплатна лотерея
- Тощо – доповніть перелік альтернатив самі.

3. Які критерії оцінки альтернатив були використані?

Можливі критерії:

- Рівні можливості для кожного отримати книгу
- Краща готовність платити за книгу
- Винагорода за вміння працювати

– Тощо.

4. Якою мірою кожна альтернатива відповідала кожному критерію?

5. Яке рішення було остаточно обрано? (Альтернатива, яка отримала найвищу оцінку).

2.3. Крива виробничих можливостей

Виробничі можливості — це можливості суспільства з виробництва економічних благ за умови повного і ефективного використання всіх наявних ресурсів при даному рівні розвитку технології.

При поясненні сутності кривої виробничих можливостей доцільно разом з учнями розв'язати задачу 1 і побудувати криву крок за кроком.

Задача 1

В шкільній майстерній виробляють товари з дерева: підсвічники і підставки під гаряче. Можливі варіанти виробництва цих товарів в умовах повного використання всіх ресурсів наведені в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4 – Вихідні дані до задачі 1

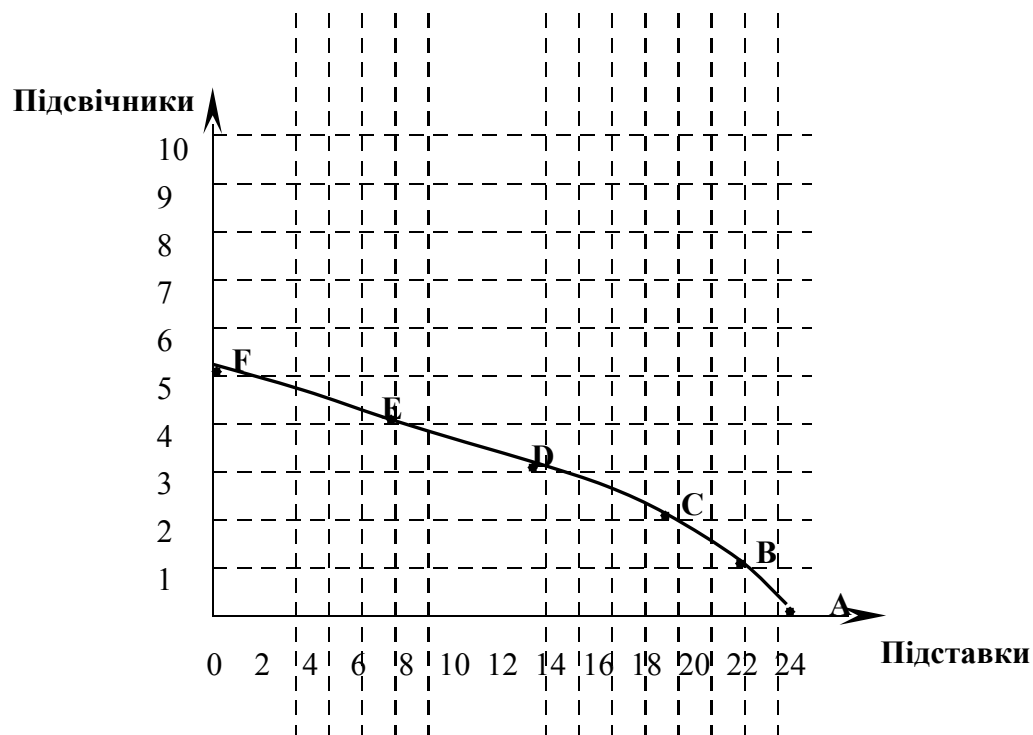
Варіанти	Підсвічники	Підставки	Альтернативна вартість
A	0	23	
B	1	21	
C	2	18	
D	3	13	
E	4	7	
F	5	0	

Виконайте наступні завдання:

- A) Побудуйте криву виробничих можливостей;
- B) Розрахуйте альтернативну вартість виробництва кожного додаткового підсвічника (заповнити таблицю);
- C) Як зміниться положення кривої виробничих можливостей, якщо підприємство-спонсор подарувало шкільній майстерні новий верстат, що підвищує продуктивність праці при виробництві підсвічників в два рази (проілюструйте графічно);
- D) Якщо виробництво знаходиться в точці E, визначити альтернативну вартість виробництва 1 підставки при переході виробництва в точці D.

Розв'язання:

- A) Щоб побудувати криву виробничих можливостей будемо відкладати по горизонтальній осі – підставки, а по вертикальній – свічники. Згідно з обраним масштабом треба відкласти всі точки (варіанти) виробництва, наведені в умові, а потім поєднати їх. Отримаємо криву, що характеризує виробничі можливості шкільної майстерні, що виробляє тільки ці два вироби.

**Рисунок 1.2 – Крива виробничих можливостей
шкільної майстерні**

В) Поясніть студентам, яким чином розраховується альтернативна вартість. Наведені дані свідчать, що максимальна кількість підсвічників, які може виробити шкільна майстерня – 5, а максимальна кількість підставок під гаряче – 23. Можливі різні комбінації використання наявних ресурсів для виробництва цих двох товарів – саме вони і наведені в таблиці (варіанти А, В, С, тощо). Так, наприклад, за варіантом А всі ресурси використовуються для виготовлення тільки підставок. Щоб виробити хоча б один підсвічник, потрібно відмовитися від виробництва двох підставок, що ілюструє варіант В. Отже, альтернативна вартість виробництва першого підсвічника дорівнює двом підставкам. Якщо ми вирішимо збільшити виробництво підсвічників ще на одну одиницю, то це “коштуватиме” нам відмови від виробництва трьох підставок (варіант С) Отже, альтернативна вартість другого підсвічника дорівнює 3

підставки. Підрахунки альтернативної вартості при переході до варіантів D,E,F свідчать, що збільшення виробництва кожної додаткової одиниці підсвічників має все більшу альтернативну вартість. Отже, альтернативна вартість виробництва підсвічників зростає. Це зумовлює опуклий характер кривої виробничих можливостей в даному випадку (зверніть увагу на форму кривої виробничих можливостей на графіку).

Таблиця 1.4 – Розрахунок альтернативної вартості

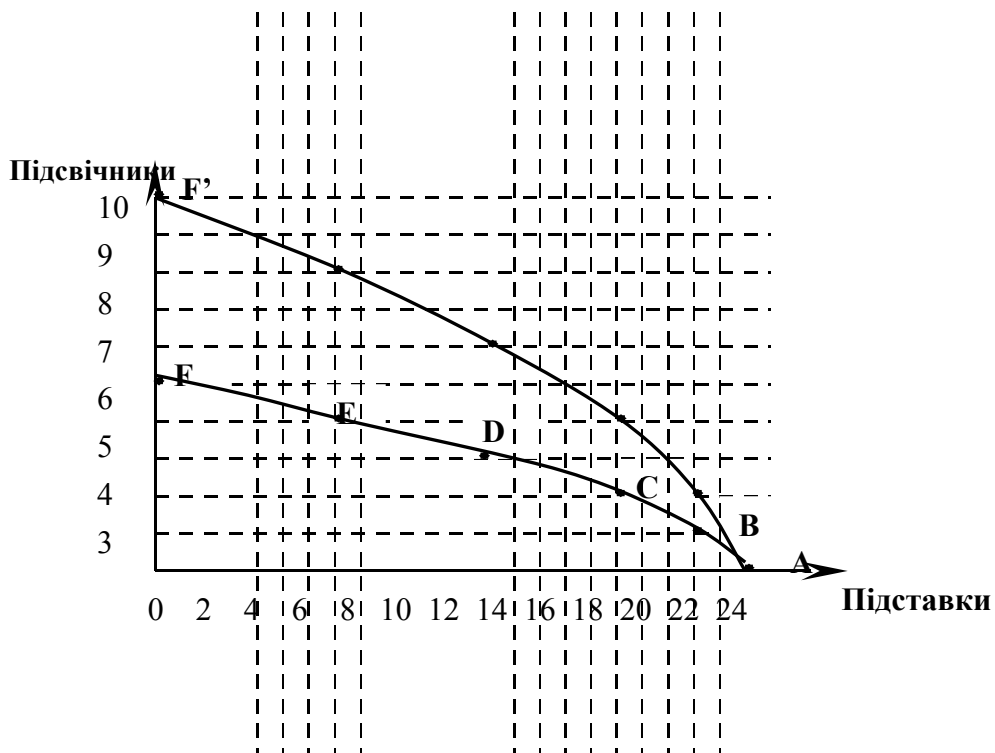
	Підсвічники	Підставки	Альтернативна вартість
A	0	23	
B	1	21	2 (23-21)
C	2	18	3 (21-18)
D	3	13	5 (18-13)
E	4	7	6 (13-7)
F	5	0	7 (7-0)

С) якщо підприємство-спонсор подарувало шкільній майстерні новий верстат, що підвищує продуктивність праці при виробництві підсвічників вдвічі, то матимемо наступні варіанти виробництва:

**Таблиця 1.5 – Шкала виробничих можливостей
майстерні за нових умов**

	Підсвічники	Підставки
A	0	23
B'	2	21
C'	4	18
D'	6	13
E'	8	7
F'	10	0

Відповідно, крива виробничих можливостей зсунеться і матиме вигляд **AF'**.

**Рисунок 1.3 – Крива виробничих можливостей
майстерні за нових умов**

Д) Якщо здійснюється перехід від варіанту Е, визначити альтернативну вартість виробництва однієї підставки при переході виробництва в точку Д.

Таблиця 1.6 – Шкала виробничих можливостей

Підсвічники	Підставки
В точці Е:	
4	7
В точці Д відповідно:	
3	13

Тобто, при збільшенні обсягів виробництва підставок на 6 одиниць ми відмовляємося від виробництва одного підсвічника. Альтернативна вартість 6-ти підставок дорівнює одному підсвічнику; а альтернативна вартість однієї підставки відповідно дорівнює 1/6 підсвічника.

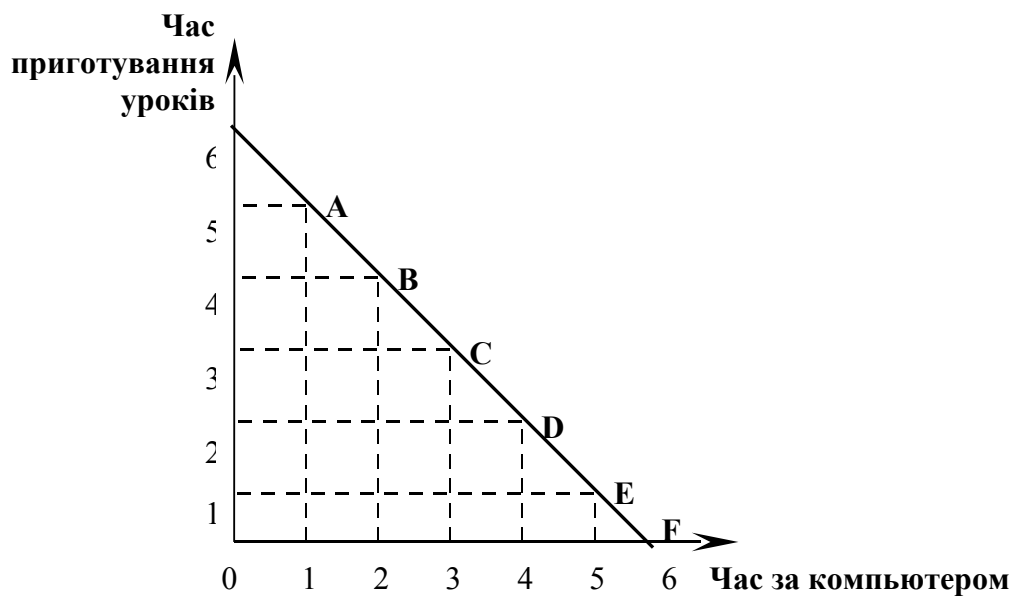
Крива виробничих можливостей за умов постійної альтернативної вартості має вигляд прямої лінії. Це можна проілюструвати учням за допомогою наступного прикладу:

Припустимо, після закінчення уроків в учня залишається вісім годин вільного часу і він хотів би використати його, для виконання домашнього завдання та гри в розвиваючі комп'ютерні ігри. Як можна розподілити цей час? Цей час можна повністю витратити на комп'ютерні ігри, і тоді не залишиться часу для виконання домашнього завдання. Можна, навпаки, всі вісім годин готувати домашнє завдання і відмовитися від комп'ютерних ігор. Але є й інші можливості, тобто можна зробити й одне, і інше. Наприклад, впродовж шести годин готувати уроки і тоді залишиться дві години, щоб пограти в комп'ютерні ігри. Існують також інші можливості .Варіанти рішення представлені у вигляді таблиці .

Таблиця 1.7 – Шкала використання вільного часу учня

Варіанти розподілу часу	Час приготування уроків	Час за комп'ютером
A	6	0
B	5	1
C	4	2
D	3	3
E	2	4
F	1	5
G	0	6

За наведеними точками побудуємо криву, що відображає можливості використання вільного часу учнем.

Рисунок 1.4 – Крива можливостей використання вільного часу

I таблиця, і графік ілюструють різні можливості щодо використання вільного часу.

Коли суспільство приймає рішення стосовно використання своїх обмежених ресурсів, треба розв'язувати схоже завдання. Однак при цьому постає складніша проблема: що виробляти — товари, які безпосередньо задовольняють потреби людей (*споживчі товари*), або товари, здатні задовольняти потреби суспільства побічно (*інвестиційні товари*).

Закріпити навички побудови та аналізу кривої виробничих можливостей та розрахунку альтернативної вартості доцільно за допомогою наступної вправи.

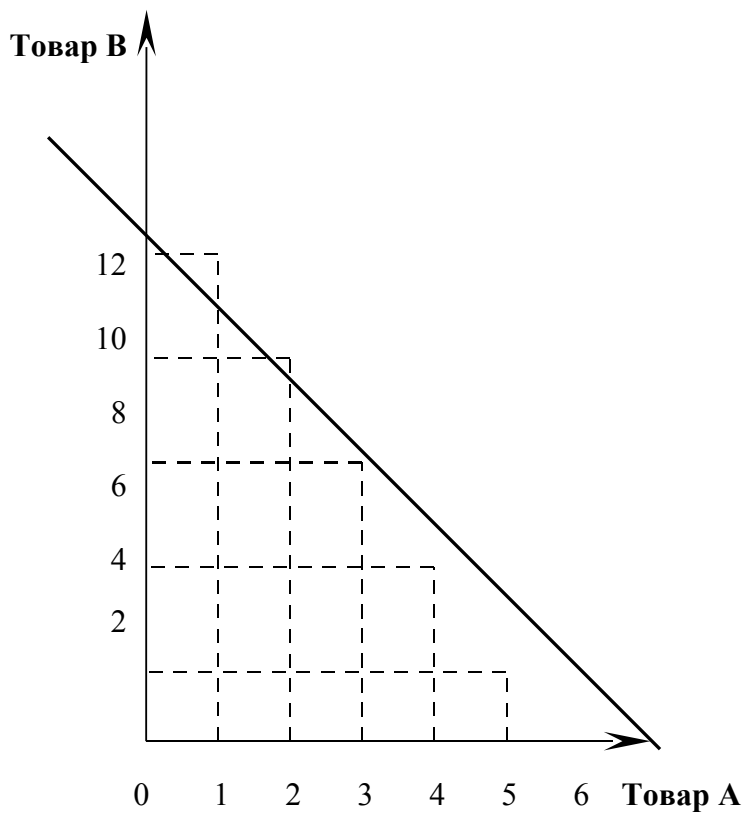

Завдання 1

NCEE

© Національна Рада з економічної освіти (НРЕО), Нью-Йорк, США. Використано за дозволом НРЕО. Тільки для використання у класі. Передрук або копіювання без письмового дозволу НРЕО заборонено.

Запропонуйте слухачам використати наведені нижче криві виробничих можливостей для відповідей на запитання. Правильні відповіді наведені в дужках.

Рисунок 1.5 – Крива виробничих можливостей 1

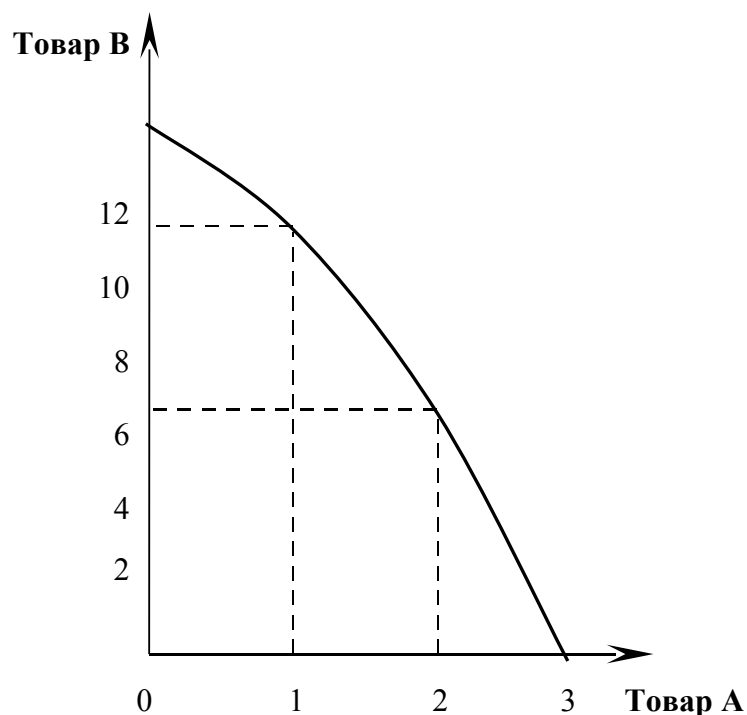
1. Якщо певна економіка зараз виробляє 12 одиниць товару В та 0 одиниць товару А:

а. альтернативна вартість зростання виробництва товару А з 0 одиниць до 1 одиниці - це втрата _____ одиниць товару В (2

одиниці товару В [з 12 до 10 = -2])

- b. альтернативна вартість збільшення виробництва товару а з 1 одиниці до 2 одиниць – це втрата _____ одиниць товару В (2 одиниці товару В [з 10 до 8 = -2])
- c. альтернативна вартість збільшення виробництва товару а з 2 одиниць до 3 одиниць – це втрата _____ одиниць товару В (2 одиниці товару В [з 8 до 6 = -2])
- d. Це приклад (постійної/зростаючої/такої, що зменшується) альтернативної вартості одиниці товару А (Це – приклад постійної альтернативної вартості одиниці товару А. Альтернативна вартість виробництва товару А постійно складає $1A = -2B$).

Рисунок 1.6 – Крива виробничих можливостей 2

2. Якщо економіка, представлена Кривою виробничих можливостей 2, в даний час виробляє 12 одиниць товару В і 0 одиниць товару А, то:
- a. альтернативна вартість збільшення виробництва товару А з 0

одиниць до 1 одиниці є втрата ____ одиниць товару В. (2 одиниці товару В [з 12 до 10 = -2]).

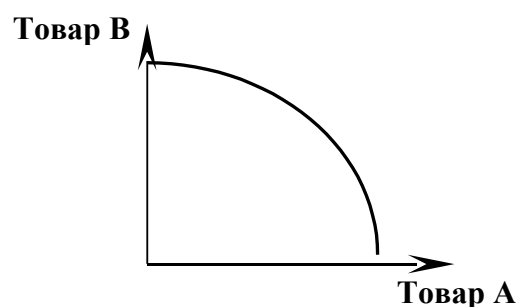
в. альтернативною вартістю збільшення виробництва товару а з 1 одиниці до 2 одиниць є втрата ____ одиниць товару В. (4 одиниці товару В [з 10 до 6 = -4]).

с. альтернативна вартість зростання виробництва товару а з 2 одиниць до 3 одиниць є втрата ____ одиниць товару В. (6 одиниць товару В [з 6 до 0 = -6]).

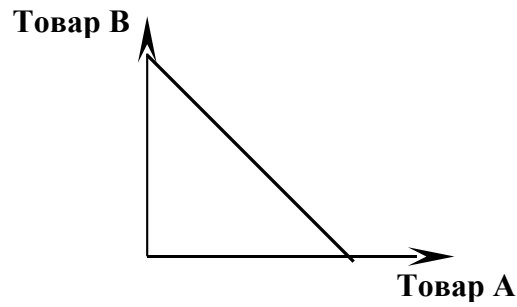
д. Це – приклад (постійної/зростаючої/такої, що зменшується) альтернативної вартості одиниці товару А (Це – приклад зростаючої альтернативної вартості одиниці товару А. Альтернативна вартість виробництва товару а зростає від 2 до 4 до 6 одиниць товару В).

Побудуйте Криві виробничих можливостей 3 та 4 (по вертикальній осі – товар В, по горизонтальній осі – товар А), які б ілюстрували зростаючу альтернативну вартість та постійну альтернативну вартість.

(Відповідь: Крива виробничих можливостей 3 (рисунок 2.6). Крива виробничих можливостей 4 (рисунок 2.7).

Рисунок 1.6 - Зростаюча альтернативна вартість

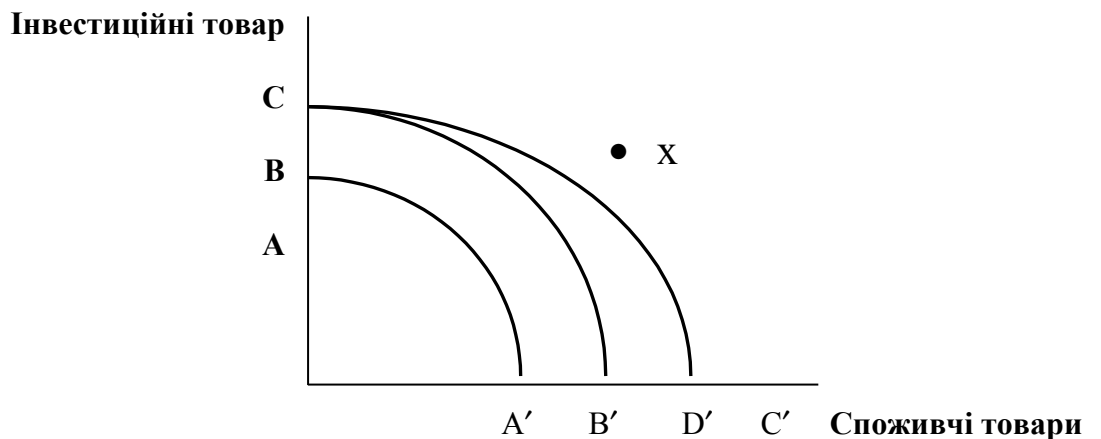
Рисунок 1.7 - Постійна альтернативна вартість

Завдання 2

© Національна Рада з економічної освіти (НРЕО), Нью-Йорк, США. Використано за дозволом НРЕО. Тільки для використання у класі. Передрук або копіювання без письмового дозволу НРЕО заборонено.

Використайте зображену нижче криву виробничих можливостей для відповіді на наступні запитання. Для кожного запитання первинною кривою виробничих можливостей країни є крива BB' .

• у

**Рисунок 1.8 - Виробничі можливості:
інвестиційні та споживчі товари**

1. Уявимо, що відбувся значний “технологічний стрибок” у виробництві споживчих товарів, і нова технологія знайшла широке використання. Яка з кривих на графіку буде відповідати новій кривій виробничих можливостей? *(Відповідь: крива BD')*

2. Уявимо, що до влади прийшов новий уряд, який суворо забороняє використання автоматики та сучасної техніки в усіх галузях виробництва. Яка з кривих на графіку буде відповідати новій кривій виробничих можливостей? *(Відповідь: крива AA')*.

3. Уявимо, що в країні знайдені нові величезні поклади нафти та вугілля, і в обох секторах економіки (виробництві споживчих товарів та виробництві інвестиційних товарів) впроваджені значні технологічні досягнення. Яка з кривих на графіку буде відповідати новій кривій виробничих можливостей? *(Відповідь: крива CC')*.

4. Якщо крива BB' представляє сучасну межу виробничих можливостей країни, то що можна сказати про точку, розміщену на зразок точки X (дайте коротке обґрунтування)? *(Відповідь: За умов існуючих ресурсів та технології ця точка недосяжна)*.

5. Якщо крива BB' представляє сучасну межу виробничих можливостей країни, то що можна сказати про точку, розміщену на зразок точки U (дайте коротке обґрунтування)? *(Відповідь: економіка не повністю використовує наявні ресурси та технологію. Прикладом точки U є стан економіки в період Великої Депресії 1930 року в США, або в 90-ті роки в Україні)*.

НАОЧНИЙ МАТЕРІАЛ 1.1

Модель прийняття рішень

1. **ВИЗНАЧТЕ ПРОБЛЕМУ, ЯКУ НЕОБХІДНО ВИРІШИТИ.**
2. **ОБЕРІТЬ АЛЬТЕРНАТИВИ.**
3. **ВИЗНАЧТЕ КРИТЕРІЇ, ЗА ЯКИМИ ВИ ОЦІНЮЄТЕ СИТУАЦІЮ.**
4. **ОЦІНІТЬ АЛЬТЕРНАТИВНІ ВАРІАНТИ РІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗА ОЗНАЧЕНИМИ КРИТЕРІЯМИ.**
5. **ПРИЙМІТЬ РІШЕННЯ.**

Гратка прийняття рішень

© Національна Рада з економічної освіти (НРЕО), Нью-Йорк, США.
Адаптовано за дозволом НРЕО. Передрук або копіювання без письмового дозволу НРЕО заборонено.

	Критерії				
Альтернативи		1	2	3	Разом
	альтернатива 1				
	альтернатива 2				
	альтернатива 3				

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 1.1

Параметри будинку

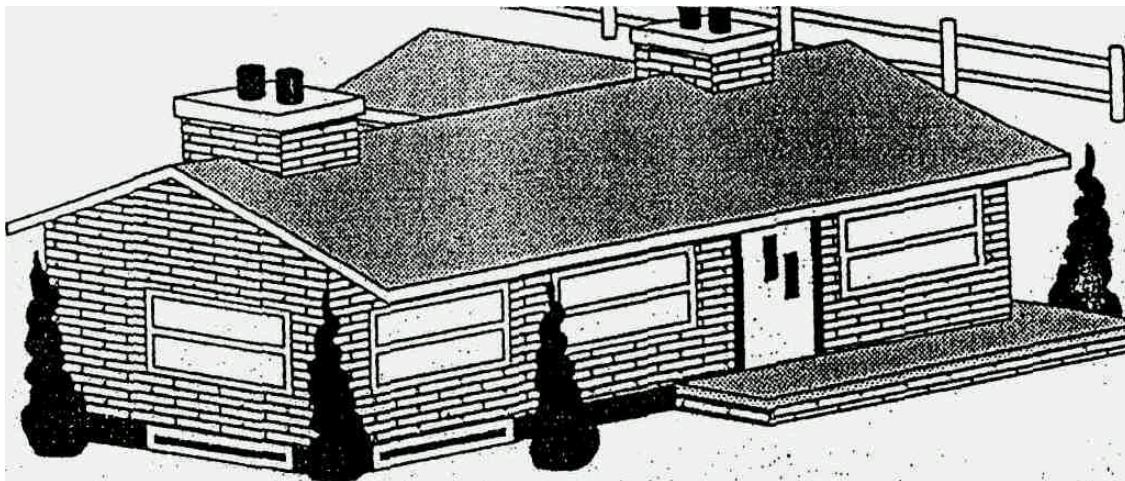

Адреса	Кількість кімнат	Кількість опочивальень	Місто/передмістя	Ціна
Проспект Басс 5826	8	4	місто	\$ 99 000

Тип конструкції	каркасний	Килимові покриття	€
Розмір земельної ділянки	0,5 акру	Драпування	€
“Вік” будівлі	40 років	Машина для миття посуду	немає
Кондиціонування повітря	центральне	Сміттєзбиральник	€
Гараж/стоянка для автомобілів	гараж на 1 машину	Ставні	немає
Камін	1	Веранда / ганок	немає
Приміщення початкової школи начальної школи	В 3 милях	Внутрішнє подвір'я	немає
Приміщення середньої школи	в 6 кварталах	Відгороджене подвір'я	немає
Приміщення старших класів	в 4 милях	Підвальне приміщення	€

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 1.1

Параметри будинку

Адреса	Кількість кімнат	Кількість опочивалень	Місто/передмістя	Ціна
вул. Монро 135	8	4	передмістя	\$ 100 000

Тип конструкції	Цегла	Килимові покриття	€
Розмір земельної ділянки	2 акри	Драпування	€
“Вік” будівлі	25 років	Машина для миття посуду	Немає
Кондиціонування повітря	центральне	Сміттезбиральник	€
Гараж/стоянка для автомобілів	немає	Ставні	€
Камін	2	Веранда / ганок	немає
Приміщення початкової школи начальної школи	В 3 кварталах	Внутрішнє подвір'я	€
Приміщення середньої школи	в 4 милях	Відгороджене подвір'я	€
Приміщення старших класів	в 2 кварталах	Підвальне приміщення	€

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 1.1

Параметри будинку

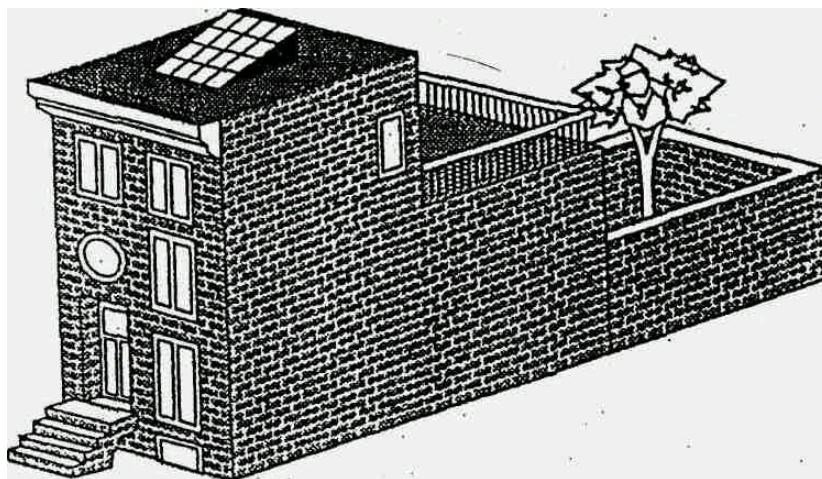
Адреса	Кількість кімнат	Кількість опочивалень	Місто/передмістя	Ціна
вул. Дестер, 20	7	3	передмістя	\$ 98 000

Тип конструкції	цегла	Килимові покриття	€
Розмір земельної ділянки	2 акри	Драпування	€
“Вік” будівлі	50 років	Машина для миття посуду	немає
Кондиціювання повітря	немає	Сміттєзбиральник	€
Гараж/стоянка для автомобілів	гараж на 2 машини	Ставні	€
Камін	1	Веранда / ганок	немає
Приміщення початкової школи начальної школи	в 2 милях	Внутрішнє подвір'я	€
Приміщення середньої школи	в 5 кварталах	Відгороджене подвір'я	немає
Приміщення старших класів	в 4 кварталах	Підвальне приміщення	€

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 1.1

Параметри будинку

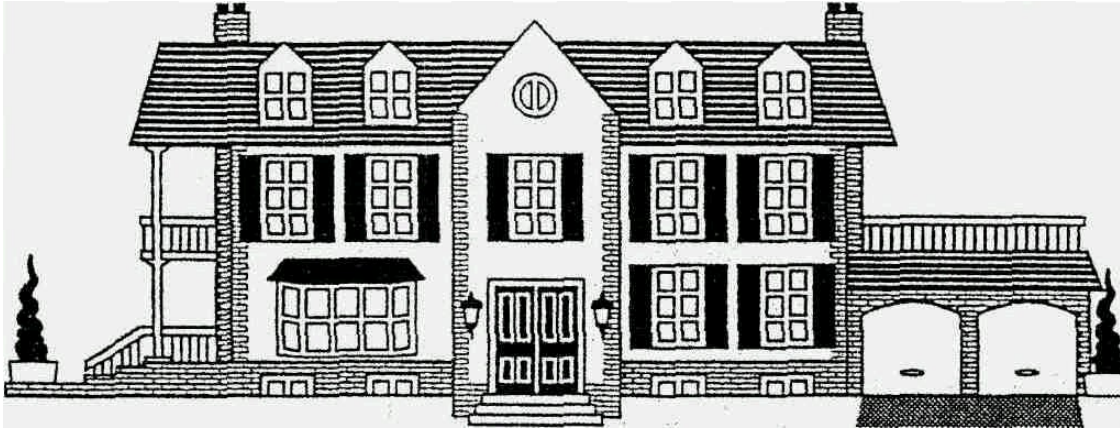
Адреса	Кількість кімнат	Кількість опочивалень	Місто/ передмістя	Ціна
вул. Файлер, 1420	6	3	місто	\$ 97 000

Тип конструкції	цегла	Килимові покриття	€
Розмір земельної ділянки	1/8 акри	Драпування	немає
“Вік” будівлі	10 років	Машина для миття посуду	немає
Кондиціонування повітря	немає	Сміттєзбиральник	немає
Гараж/стоянка для автомобілів	немає	Ставні	€
Камін	немає	Веранда / ганок	€
Приміщення початкової школи начальної школи	в 1 кварталі	Внутрішнє подвір'я	немає
Приміщення середньої школи	в 2 кварталах	Відгороджене подвір'я	€

Приміщення старших класів	в 3 милях	Підвальне приміщення	€
----------------------------------	------------------	-----------------------------	----------

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 1.1

Параметри будинку

Адреса	Кількість кімнат	Кількість опочивалень	Місто/ передмістя	Ціна
вул. Доннат, 1104	10	4	передмістя	\$ 150 000

Тип конструкції	цегла	Килимові покриття	€
Розмір земельної ділянки	2 акри	Драпування	€
“Вік” будівлі	5 років	Машина для миття посуду	€
Кондиціонування повітря	центральне	Сміттєзбиральник	€
Гараж/стоянка для автомобілів	гараж на 2 машини	Стовни	€
Камін	2	Веранда / ганок	€
Приміщення початкової школи начальної школи	в 1 кварталі	Внутрішнє подвір'я	€
Приміщення середньої	в 5 кварталах	Відгороджене	нема

школи		подвір'я	€
Приміщення старших класів	в 2 кварталах	Підвальне приміщення	€

РОЗДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ 1.2

Картки з інформацією про сім'ї

КАРТКА СІМ'Ї ДЖОНСІВ

В сім'ї Джонсів четверо членів: тато, Джеймс (2 роки), Руф (броків) та Синди (9 років). Містер Джонс віддає перевагу життю в місті. Він хоче мати будинок мінімум з трьома спальнями, гараж на дві машини і щоб початкова школа була неподалік (до неї можна дійти пішки). Містер Джонс також хотів би, щоб біля будинку був сміттєзбирач. Він надає перевагу будинку нової побудови (побудований не раніше одинадцяти років тому). Джонси розглядають декілька варіантів. Прийміть рішення, який будинок повинна купити сім'я. Вартість будинку не повинна перевищувати сто тисяч доларів.

КАРТКА СІМ'Ї ПРЕТЕРІВ

Сім'я Претерів складається з трьох членів: мама, Джейн (15 років) та Деббі (16 років). Місіс Претер працює щодня до шостої години вечора. Джейн і Деббі грають в шкільному оркестрі і звичайно репетирують до чотирьох годин вечора. Їм було б зручно, якби їх новий будинок знаходився недалеко від школи (щоб можна було ходити пішки до школи). Вони хотіли б мати будинок з трьома або більше спальнями та огороженим парканом двориком для їх собаки на прізвисько Сем. Місіс Претер також хотіла б, щоб в будинку було килимове покриття, драпіровані стіни та сміттєзбирач. Претери розглядають декілька варіантів купівлі будинку. Вирішіть, який будинок сім'ї слід придбати. Вартість будинку не повинна перевищувати сто тисяч доларів

КАРТКА СІМ'Ї ХАРРІСІВ

В сім'ї Харрісів п'ять членів: мама, тато, Джейсон (13 років), Лінда (14 років) та Остін (17 років). Сім'я хотіла б придбати будинок з центральною системою кондиціювання повітря та у місті. Вони хотіли б мати чотири спальні, гараж на дві машини, середню школу неподалік від будинку (щоб можна було ходити пішки до школи і назад). Містер Харріс хотів б, щоб в будинку був підвал, де він міг би обладнати собі домашню фотолабораторію. Харріси розглядають декілька варіантів. Прийміть рішення, який будинок повинна купити сім'я. Вартість будинку не повинна перевищувати сто тисяч доларів.

ПРАКТИКУМ

Тести

1. Чому економічна теорія стверджує, що в економіці люди постійно роблять вибір?

- A. Щоб краще задовольнити свої потреби і не розгубитись у різноманітному світі товарів;
- B. Люди мають різні смаки;
- C. Тому, що потреби безмежні, а ресурси обмежені;
- D. Щоб жити не гірше, ніж інші.

2. Яке з тверджень не відноситься до розкриття сутності альтернативної вартості:

- A. Людина має альтернативні витрати, коли її уявлення про економіку не співпадають з реальними економічними процесами;
- B. Вибір чогось одного при обмеженості ресурсів означає відмову від чогось іншого;
- C. Відмова від використання ресурсів в іншому напрямку і є вартістю втрачених можливостей;
- D. Ціна вибору – це цінність товару (послуги), від якого (якої) відмовились, коли здійснювали вибір.

3. Альтернативні витрати на будівництво нової автостради – це є:

- A. Інші товари та послуги, від яких треба відмовитись на користь будівництва автостради;
- B. Кошти на будівництво автостради у цінах цього року;
- C. Сума річного податку, який повинна сплатити фірма, що будує автостраду;

D. Гроші на заробітну плату всіх працівників фірми, що буде автостраду.

4. Після закінчення коледжу Олег Білик може піти працювати оператором персонального комп'ютера у фірму і отримувати заробітну плату 2400 грн. на рік. Він може також вступити до приватного університету і заплатити за рік навчання 1600 грн. Якою буде альтернативна вартість навчання Олега в університеті в наступному році, якщо він вирішить піти вчитися?

- A. 0;
- B. 1600 грн.;
- C. 2400 грн.;
- D. 4000 грн.

5. Які події повинні мати місце, щоб відбувся зсув КВМ економіки країни?

- A. Підвищення рівня народжуваності в країні;
- B. Вдосконалення технології виробництва;
- C. Припинення інфляції;
- D. Зменшення обсягів виробництва одних товарів на користь збільшення обсягів виробництва інших товарів.

6. Стан випуску товарів у країні позначено певною точкою В на КВМ. Якщо ресурси праці будуть використані не повністю, тобто виникне безробіття, тоді:

- A. Точка В переміститься з КВМ усередину;
- B. Точка В переміститься поза межі КВМ;
- C. Точка В залишиться на своєму місці;
- D. Точка В переміститься по КВМ вниз.

7. Альтернативна вартість вимірюється:

- A. Урядом України;
- B. За допомогою індексу споживчих цін;
- C. Ціною придбаного продукту;
- D. Тим, чим треба пожертвувати для придбання товару або послуги.

8. Майже 100 років тому відомий вчений запропонував теорію, яка пов'язує безробіття з плямами на Сонці. Ця теорія – приклад:

- A. Альтернативної вартості в дії;
- B. Кривої виробничих можливостей;
- C. Виробничих ресурсів;
- D. Економічної моделі.

9. Що Ви вважаєте раціональним вибором?

- A. Вибір, який Ви зробили після всебічного обмірковування;
- B. Вибір, який Ви зробили за допомогою математичних розрахунків, комп'ютерного моделювання;
- C. Вибір, внаслідок якого Ви досягли своєї мети;
- D. Вибір, внаслідок якого Ви втрачаєте менше у порівнянні з тим, що отримуєте

10. Якщо економічні ресурси країни використовуються повністю, то збільшення виробництва одного з продуктів можливо тільки за умов:

- A. Загального зниження цін;
- B. Зменшення виробництва іншого продукту;
- C. Збільшення виробництва в приватному секторі, а не на державних підприємствах;
- D. Неможливо взагалі.

11. Учнію треба підготуватися до тестування з основ економіки та математики. Існують два варіанти розподілу оцінок за 100 – бальною шкалою

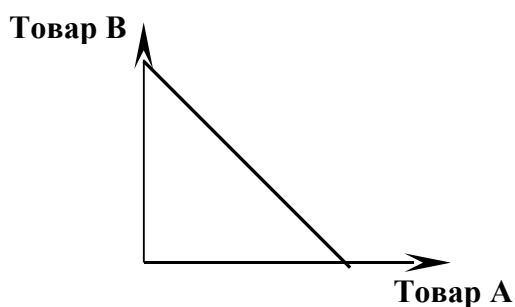
Альтернативи	Бали з основ економіки	Бали з математики
A	83	68
B	70	72

Альтернативні витрати підвищення оцінки з математики з 68 до 72 балів дорівнюють:

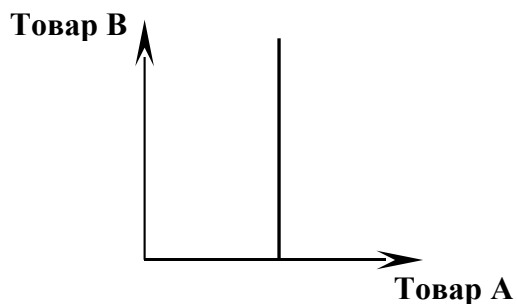
- A. 70 балів;
- B. 4 бали;
- C. 83 бали;
- D. 13 балів.

12. Закон зростання альтернативних витрат діє, якщо крива виробничих можливостей має такий вигляд:

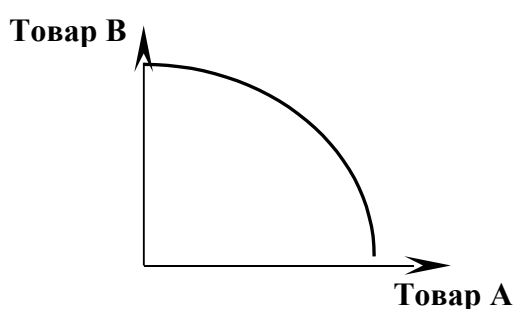
A.

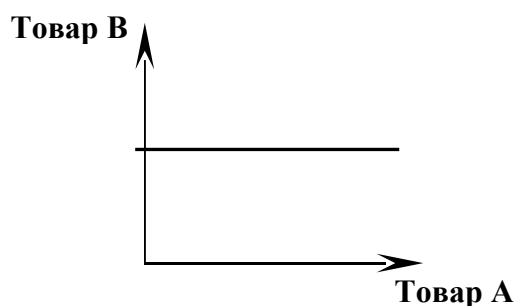
B.

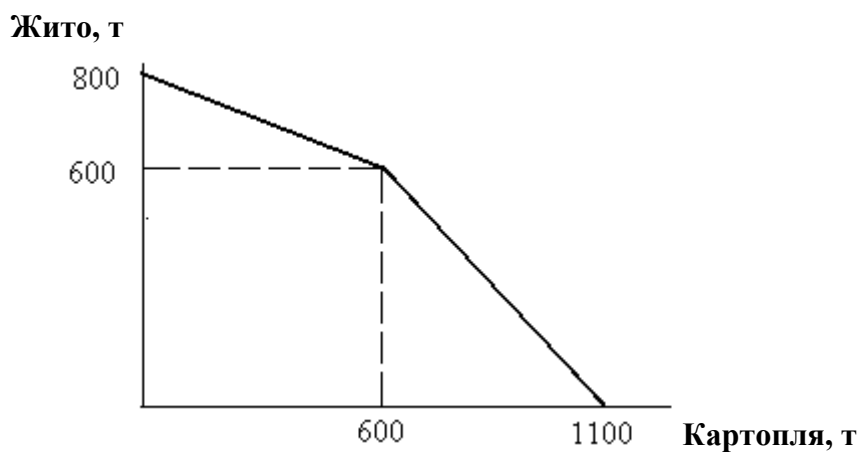
C.

D.

13. Використовуючи найкращим чином два своїх поля, фермер має таку криву виробничих можливостей:

Яке із тверджень є невірним:

- A. Альтернативна вартість виробництва 600т жита дорівнює виробництву 500 т картоплі;
- B. Альтернативна вартість виробництва 600 т жита дорівнює виробництву 600 т картоплі;
- C. Альтернативна вартість виробництва 600 т картоплі дорівнює виробництву 200 т жита;
- D. При виробництві картоплі обсягом 250 т альтернативна вартість 1 т жита дорівнює 3т картоплі.

14. Що є альтернативною вартістю придбання будь-якого товару:

- A. Час, який Ви витрачаєте, щоб вирішити, що купити;
- B. Найкраща з втрачених можливостей;
- C. Гроші, які залишилися у Вас після того, як Ви щось придбали;
- D. Кількість грошей, які Ви сплачуєте за що-небудь.

15. Виберіть з наведених нижче визначень найбільш повне та конкретне визначення предмету економіки:

- A. Економіка вивчає гроші, банківську систему, капітал;
- B. Економіка вивчає змінні величини, динаміка яких впливає на стан народного господарства (ціни, виробництво, зайнятість);
- C. Економіка вивчає, як суспільство використовує обмежені ресурси, необхідні для виробництва різних товарів з метою задоволення потреб його членів;
- D. Економіка вивчає діяльність, яка включає виробництво та обмін товарами.

Задачі

1. Побудуйте криву виробничих можливостей умовної країни за наступними даними:

Таблиця 1.8 – Вихідні дані до задачі 1

Вид продукції	А	Б	В	Г	Д	Є
Інвестиційні товари, млн. шт.	0	1	2	3	4	5
Споживчі товари, млн. шт.	15	14	12	9	5	0

- a) Чи може економіка країни виробити 2 млн. шт. інвестиційних товарів і 15 млн.шт. споживчих товарів?
- b) Чи може економіка країни виробити 4 млн. шт. інвестиційних товарів і 3 млн.шт. споживчих товарів?

2. Приведені виробничі можливості двох країн: "М" і "К" в умовних одиницях:

Таблиця 1.9 – Вихідні дані до задачі 2

Країна "М"		Країна "К"	
Виробництво зошитів	Виробництво ручок	Виробництво зошитів	Виробництво ручок
0	32	0	24
5	24	4	18
10	16	8	12
15	8	12	6
20	0	16	0

Розрахуйте альтернативну вартість одного зошита в кожній країні.

3. Альтернативна вартість виготовлення фотоапарата становить 12 годинників. Підприємство може виготовити за місяць 600 годинників. Дирекція вирішує виготовляти 40 фотоапаратів. Скільки годинників при цьому зможе виготовити завод? Проілюструйте свою відповідь за допомогою графіку.

4. Сільськогосподарське підприємство, що спеціалізується на вирощуванні овочів, має дві теплиці. В одній можна виростити 2000 тонн огірків на рік або 1500 тонн помідорів. Про другу відомо, що альтернативна вартість 1 тонни огірків дорівнює 0,5 тонн помідорів при максимальному врожаї помідорів 600 тонн.

Визначте альтернативну вартість виробництва огірків у першій теплиці. В якій теплиці – першій чи другій – вигідніше вирощувати помідори, а в якій – огірки.

Творчі завдання

1. Припустимо, що ви щойно отримали свій перший заробіток – 135 доларів. Розкажіть, як *обмеженість, альтернативна вартість і проблема вибору* вплинуть на те, як ви витратите ці гроші.
2. “Якби всі люди мали б змогу отримувати все, що побажають, за помахом чародійної палички, не треба було б вивчати економіку”. Поясніть це твердження.

4.ВІДПОВІДІ ДО ПРАКТИКУМУ

Тести

1.С. 2.А. 3.А. 4.D. 5.В. 6.А. 7.D. 8.D. 9.D. 10.В. 11.D. 12.С. 13.В. 14.В.
15.С.

Задачі

1. а) ні б) так

2. Альтернативна вартість одного зошита в країні "М" дорівнює $8/5$ ручки.

Альтернативна вартість одного зошита в країні "К" дорівнює $6/4$ ручки.

3. 120 годинників.

4. Альтернативна вартість вирощування в першій теплиці 1 тонни огірків = $0,75$ тонн помідорів.